

Czékus Géza

∴ Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
 ∴ czekus.geza@gmail.com

A MÓDSZERTANI KÖZLÖNY LEGÚJABB SZÁMA

The Latest Issue of Módszertani Közlöny [Journal of Methodology]

Najnoviji broj časopisa Módszertani Közlöny (Metodološki bilten)

Az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar módszertani folyóiratának negyedik száma hagyta el a nyomdát. A 348 oldalas kiadvány 18 eredeti kutatómunkát, összegző tanulmányt, illetve könyvismertetőt tartalmaz. Valamennyi a szakmódszertanok egy-egy területét taglalja. A kötet, alapkoncepciójához megfelelően, a 2014-es Nemzetközi Tudományos Módszertani Konferencia beszámolóira épül. Tartalmazza a két plenáris előadó munkáját is.

Dombi Alice az óvoda–iskola átmenetét tanulmányozza, mégpedig a megküzdési stratégiákra mutat rá. Az óvoda–iskola átmenet segítségével pedagógiai koncepciója soktényezős folyamat. Legfontosabb szereplői az óvodapedagógusok és a tanítók, akik kompetenciakörök, feladataik rendszerszemléletű megismerésével és gyakorlati megvalósításával a gyerekek megküzdési stratégiái kialakulásának harmonikus elősegítői. A tanulmány a megküzdési stratégia és a reziliencia fogalmára fókuszálva részletesen elemzi azokat a kompetenciaterületeket, amellyel az óvodáskor végére rendelkezniük kell a gyerekeknek, és kitér azokra a sajátosságokra, amelyek az eredményes iskolakezdésnek a feltételei.

Az utóbbi években egyre több szakterület alkalmazza a reziliencia fogalmát. Gordon megfogalmazása szerint „a reziliencia a viszonytagságos körülményekkel szemben megnyilvánuló képesség a boldogulásra, érdeklődésre, a kompetencia növelésére”. Ez az alkalmazkodóképesség egyfajta rugalmasságot jelent, a stabilitás, a problémamegoldás biztos pontjaként jelenik meg.

A szocializáció során a gyerek számára rendkívüli élethelyzet a megszo-
kott óvodai környezet elhagyása, amely esetlegesen a fejlődésében törést, re-
tardációt, regressziót okozhat. Az ideális alkalmazkodás azonban olyan pozitív
emocionális és viselkedési mintázatokat rejt magában, amelyek segítségével a
gyerek meg tud küzdeni a számára ismeretlen helyzet kihívásaival. Fontos meg-
jegyezni, hogy a gyermeki reziliencia kialakulásához, sikerességéhez hozzájá-
rul a gondoskodó, védő, de az önállósulást nem gátló környezet (család, óvoda).

A korai kötődési mintázatok meghatározzák az átmenetek sikerességét.
Csányi Vilmos etológus szerint az egészségesen kötődő gyerek már hároméves
korára képes az „elszakadáshelyzetet” kezelni, mert tudja, hogy az édesanya
hamarosan visszatér.

A gyerek belső érése, valamint a családi nevelés és az óvodai nevelési folya-
mat eredményeként a kisgyerekek többsége az óvodáskor végére eléri az iskolai
munkához, az iskolai élet megkezdéséhez szükséges fejlettségi szintet. Belép
a lassú átmenetnek abba az állapotába, amelyben az óvodásból iskolássá érik.

A következő ábra az óvoda–iskola átmenet kritikus pontjaira utal: a kötődési
háló megváltozására, amely a gyerek részéről komoly megküzdési készenlétet,
aktivitást kíván.

1. ábra. Az óvoda–iskola átmenet kritikus pontjai

A gyerek aktív közreműködő az óvoda–iskola átmenetben, de új helyzetek-
ben kell megmutatnia magát. Azzal szembesül, hogy amíg az óvodában ő volt
a mindentudó nagy, most egyszerre olyan gyerekekkel találkozik az iskolában,
akik mind nagyobbak nála, azok a kompetenciák, amelyekkel az óvodában
könnyedén reagált az egyes helyzetekre, most kevéssé válnak, ebben az új vi-
lágban új helyzetfelismerési, helyzetmegoldási tudást kell megszereznie.

A legnagyobb segítség az, ha észre vesszük a gyerekekben rejlő erőforrásokat, és
pedagógusként, szülőként segítjük azok kibontakoztatásában. Intrapersonális
szinten a változás elsősorban az identitás alakulásában (pl. nem csak az „Én”
van a középpontban) jelenik meg. Kialakulnak az „iskolaspecifikus” készségek
és képességek (pl. olvasás, írás, számolás). Interperszonális szinten új kommu-

nikációs formákat és készségeket sajátít el (pl. órákon a jelentkezést követi a beszéd). Új típusú kötődés alakul ki a gyerek és a tanító között. Kontextuális szinten az új együttműködés különbözőségeiből származó problémák kezelése válik szükségessé (család–óvoda, család–iskola).

A másik plenáris előadó Biljana Trebješanin volt, aki a belgrádi Tanítóképző Kar pszichológiatanára, több általános iskolai tankönyv (társ)szerzője. Ezek többsége ma is forgalomban van, a magyar ajkú gyerekek is ezekből tanulják a Természet és társadalom tantárgyat. Ő a tankönyvek módszertani követelményeinek fejlődésével foglalkozik. A tankönyv az egyik legfontosabb ismeretforrás és taneszköz. Módszertani elemzésekor az elsődleges szempont az, hogy meghatározzuk a tankönyv oktató-nevelő munkában betöltött folyamatosan változó helyét és szerepét. Nem is olyan régen a tankönyvek pusztán (egyedüli) ismeretforrások voltak. Fokozatosan más funkciót kaptak, nevezetesen olyan eszközzé váltak, amelyek az oktató-nevelő munka egyik irányítójává lettek; ezzel párhuzamosan újabb, a tanulók ismeretszerzési kompetenciáinak fejlődését biztosító eszközzé. A szerző arra vállalkozott, hogy bemutassa a tankönyvek módszertani szempontból releváns szerkezeti komponenseit. Az összegző tanulmány 1976-tól napjainkig elemzi a tankönyvírási elméleti és gyakorlati tendenciákat. Hazánkban ugyanis 1976-tól végeznek alaposabb tankönyvelemzéseket. Az első eredmények arról számoltak be, hogy a tankönyvek szerkezete milyen mértékben felel meg az oktató-nevelő munkának. Az utóbbi évtizedben viszont a kutatók érdeklődési köre kibővült. Bebizonyosodott ugyanis, hogy a jó tankönyv ismérve nemcsak a módszertani komponensek megléte, hanem azok funkcionális kapcsolatban kell, hogy álljanak. Emellett a tankönyvcsaládok egymásra épülése is elengedhetetlen. Az elkövetkező kutatások választ kell, hogy adjanak arra is, hogy a tankönyvek iránt támasztott módszertani követelmények és az egyéb ismeretforrások milyen funkcionális és minőségi kapcsolatban vannak.

A Pintér Krekity Valéria, Bojan Lazić és Mirela Mrđa (MTTK, illetve a zombori Pedagógiai Kar módszerészei) szerzőhármas azt vizsgálja, hogy az adaptív pedagógia milyen hatással van a matematikatanulás előkészítésének minőségére.

Az adaptív pedagógia pszichológiai-pedagógiai vonatkozásai nagyon fontos szerepet játszanak a tanulók matematikával kapcsolatos ismeretszerzésében (pl. háromdimenziós geometriai alakzatok és a számok fogalma), de hasznos lehet a törtek vagy a kombinatorika feldolgozásakor is. A korszerű didaktikai rendszerek, módszerek, munkaformák, taneszközök alkalmazásával a tanulók motiváltabbak, ennek eredményeként pedig az oktatás és tanulás határfoka lényegesen magasabbá válik.

A kötetben megjelenő másik, ugyancsak matematikai tartalmú cikk szerzője Vígh-Kiss Erika Rozália a matematikai tehetség gondozásával foglalkozik. Azt elemzi, hogy a 10–18 éves fiatalok esetében ez hogyan valósítható meg.

A matematikai tehetség, a zenei tehetséghez hasonlóan, már kisgyerekkorban megmutatkozik, azonban megfelelő fejlesztés nélkül elkallódik. A tanulmány első részében a különféle tehetségfelfogásokról, a matematikai tehetség felismerésével, gondozásával kapcsolatos kérdésekről ad rövid áttekintést. Ezt követően egy mások által is megvalósítható, dúsító matematikai tehetségfejlesztő program gyakorlati tapasztalatait osztja meg az olvasókkal.

A természettudományokkal, elsősorban a Környezetünk (és Természet és társadalom) tantárgy tanításával hat munka is foglalkozik. Edita Borić (eszéki Tanítóképző Kar) ismerteti a tanítók szakmai kompetenciájáról alkotott véleményét. Az oktatás minőségét sok tényező befolyásolja. Pl. a tanító személyes és szakmai kompetenciája, motiváltsága, attitűdje, vagy hogy milyen szerepet szán önmagának az oktatási folyamatban. A korszerű oktatás a tanulót helyezi előtérbe, a tanító pedig különböző elvárásoknak kell, hogy megfeleljen annak érdekében, hogy sikeres tanórát tartson meg. Az eszéki professzor asszony átfogó felmérést végzett a baranyai tanítók körében. 181 tanító esetében vizsgálta az órára való felkészültségüket, óratervírásukat, a tanórák lebonyolítását, a formális képzésüket követő (élethosszig tartó) szakmai felkészültségüket. A legtöbb tanító a Természet és társadalom órákra való felkészüléskor pontosan meghatározza a tanóra célját és tartalmát. A tanórán motiválják a tanulókat, és a tananyag tartalmát a gyerekek képességeihez és igényeihez igazítják. Alacsony azoknak a száma, akik a tanítványaiktól elvárják a kritikus gondolkodást, és kevesen vannak azok is, akik a Természet és társadalom tantárgy oktatási és nevelési lehetőségeit más tantárgyakkal kapcsolják össze (korrelálnak). A szerző ugyancsak fontosnak tartja, hogy a tanítók pedagógiai kompetenciájukat folyamatosan változtassák, egészítsék ki, fejlesszék és tökéletesítsék annak érdekében, hogy a Természet és társadalom órák a gyerekeknek és a gyerekekről szóljanak.

1. táblázat. A tanítók pedagógiai továbbképzése (%)

Továbbképzés és együttműködés	Soha	Néha	Gyakran	Mindig
Szakmailag továbbképezem magam	0	1,23	24,69	74,07
Munkámat önértékelem	0	19,75	53,07	27,16
Innovatív megoldásokat alkalmazok	0	9,88	51,85	38,27
Együttműködök a szülőkkel	0	2,47	25,93	71,60
Együttműködök az iskola szakszolgálatával	0	8,64	29,63	61,73
A (helyi) közösség lehetőségeit kihasználom	7,41	39,51	38,27	14,81

Borsos Éva (ÚE, MTTK) a tantermen kívüli oktatást szorgalmazza *Vissza a természetbe* cím alatt. Napjainkban az óvodás- és az iskoláskorú gyerekek mind több és több időt töltenek a számítógép és a televízió képernyője előtt. Iskolán kívüli tudásuk, ismereteik nagy részét is innen gyűjtik be. Már Comenius is azt vallotta, hogy a természetet a természetben kell tanulmányozni. A gyerekek objektív valóságában ismerjék meg környezetüket. Sajnos napjaink pedagógusai ezt igen gyakran elfelejtik, és csak „levegőzni” viszik ki a gyerekeket az intézmény falain kívülre. Ezen szeretne változtatni az MTTK a Kirándulások, séták, látogatások nevű választható tantárgy meghirdetésével. A tantárgy célja, hogy a hallgatók elsajátítsák az alapvető ismereteket a séták, kirándulások és látogatások fontosságáról, különösen az iskolai kötelező és választható tantárgyakon belül, valamint az iskoláskor előtti gyerekek környezetmegismerő aktivitásaiban. A kurzus végére képessé válnak megfelelő tervek és programok elemzésére, önálló terepmunkára: látogatások és kirándulások megtervezésére, megvalósítására és kielemezésére, a gyerekek felkészítésére. A tantárgy elméleti és gyakorlati részekből áll. A gyakorlati órákat különféle természetes és társadalmi környezetben tartják (erdő, tópart, buszmegálló stb.). Ezek során a hallgatók megismerik az adott helyszínt, megtanulnak gyerekekkel dolgozni, feladatokat adni nekik. Kihangsúlyozott a kreativitás, hiszen szülőhelyükre visszatérve önállóan kell helyszínt választaniuk, ahol majd dolgoznak a gyerekekkel.

A Horák Rita és Major Lenke szerzőpáros ugyancsak a tanítóképzőből a szemléltetés szerepéről ír a Természet és társadalom órákon. A Természet és társadalom órák tartalma közel áll a gyerekekhez, hiszen ezeken az órákon megtapasztalhatják, megismerhetik, illetve bővíthetik a környezetükkel kapcsolatos tudásukat úgy, hogy az egyes tanítási egységeket a tanító akár kint a természetben, az iskolaudvaron vagy a réten is megtarthatja. Erre azonban nem mindig van lehetősége. Ilyen esetben indokolt a minél életközelibb, hitelesebb szemléltetés.

A 21. században a technika és azon belül a számítástechnika fejlődésének köszönhetően a pedagógusoknak számos lehetőségük van arra, hogy ha nem is tudják a gyerekeket kivezetni a természetbe, akkor is hitelesen és élethűen szemléltessék képek, motiváló és érdekes prezentációk, saját vagy letöltött videók segítségével az élőlényeket, illetve a természetben lezajló folyamatokat. Munkájukban a szerzők a szabadkai Tanítóképző Kar harmad- és negyedéves hallgatói által készített fotódokumentációkat, óravázlatokat vizsgálják meg abból a célból, hogy megállapítsák, a módszertani gyakorlatok milyen feladatokon keresztül és milyen mértékben készítik fel a hallgatóinkat az ilyen jellegű szemléltetőeszközök használatára. A negyedéves hallgatók vizsgaóra-vázlatainak

elemzésével megállapították azt is, hogy milyen gyakorisággal alkalmaznak a Természet és társadalom órákon prezentációkat, fotódokumentációt, illetve videofelvételeket.

A kapott eredmények azt igazolják, hogy a harmadévesek az egy-egy tanítási egységhez köthető fotódokumentációk, videók készítésével megfelelően felkészítik a majdani negyedéves hallgatókat a vizsgaórák megtartására, melyeken előszeretettel és sikeresen alkalmazzák a szemléltetés módszerét.

Megállapítást nyert az a tény is, hogy az említett szemléltetőeszközök mind gyakrabban jelennek meg a Természet és társadalom órákon, s ezzel megkönnyítik a jövődöbéli tanító munkáját. Ugyanakkor elősegítik a tananyag könyvőbb, életközeli és érdekesebb elsajátítását is a gyerekek számára.

A kisiskoláskori természettudományos nevelésről egy szegedi szerzőpáros, Papp Katalin és Molnár Milán (Szegedi Tudományegyetem Szent-Györgyi Albert Agóra) értekezik. Tanulmányuk a természettudományos nevelés egyik legégetőbb problémájával, a tanulói attitűdök helyzetével foglalkozik. Néhány külföldi és hazai vizsgálat alapján elemzik ezen pedagógiai mutatók változásait. Magyarázatot keresnek a fizika és kémia tantárgyakhoz fűződő negatív tanulói viszonyulásra. A számos lehetséges magyarázat közül kiemelik a természettudományos nevelés kisgyerekkori alakulását, jelentőségét. Megvizsgálták, hogy miért szorul háttérbe a természettudományos szemlélet az általános iskola alsó tagozatában. Saját példáik alapján mutatják be, miképpen lehet ebben a korosztályban, a szemléletformálás igényével, természettudománnyal foglalkozni, az életkori sajátosságokhoz igazodva tanítani. Ismertetnek egy előkészítés alatt álló programot is. Konkrét foglalkozásokat dolgoztak ki, egész tanévre szóló szakköri tematikát fejlesztettek ki. Egyszerű, olcsó és veszélytelen eszközökkel elvégezhető kísérleteket láttak elő. A módszer lényege a kísérletezés. A gyerekek maguk végzik el a kísérleteket, és maguk vonják le a következtetéseket. Fontos a kíváncsiság, a próbálkozás megerősítése, ezért ezek a foglalkozások és szakköri alkalmak rendkívül rugalmas felépítésűek.

A bajai tanítóképző tanára, Patocskai Mária pedig a holisztikus szemléletmód fejlesztésének lehetőségeiről ír; ugyancsak a természetismeret tantárgyát elemzi. A cikk írója szerint napjaink globális válságának következménye, hogy a dinamikus egyensúly fenntartására aktívan törekvő geo-bioszférában az extenzív paramétereiben (népességszám, felhasznált természeti erőforrások mennyisége, a fogyasztás mértéke stb.) gyorsan növekvő emberiség mára egyre súlyosabb zavarokat okoz. Ennek jeleit, bizonyos hatásait az emberek nagy része érzékeli, de ebben szerepet játszó felelősségükkel, környezetterhelésük mértékével már nincsenek tisztában. Ráadásul az ebből eredő környezetterhelést általában semmisnek vélik, vagy áthárítják a felelősséget másra, főleg termelői ágazatokra (ipar, mezőgazdaság). A rendszerben gondolkodás hiánya miatt nem

tudatosul, hogy mindezt az ember hozta létre a növekvő igények kiszolgálása céljából. A jelenlegi iskolarendszer tartalma és módszertana, bár alapvető felelősséget játszik a szemlélet- és tudatváltoztatásban, mégsem tud igazodni a megváltozott környezeti, társadalmi és gazdasági kihívásokhoz. A szemléletváltoztatás egyik hatékony eszköze lehetne a projekt módszer alkalmazása, amelyre a szerző gyakorlati példát is bemutat a tanítóképzés természetismeret-tantárgyain keresztül.

Alma Škugor (Eszéki Tanítóképző Kar) kitekintést ad a tanítók felkészítéséről. Európai és Európán kívüli országok példáját ismerteti. A középpontban a Természet és társadalom módszertana, illetve a Természet és társadalom oktatása áll.

A testnevelés módszertanával Josip Lepeš (MTTK) *A hátrányos helyzetű tanulók motoros fejlődésének mutatói* című tanulmányában foglalkozik. A dolgozat Magyarokanizsa alsós tanulóinak a sportolási szokásait kutatja, és azt, hogy milyen összefüggés van a szülők sportolási szokásaival, illetve mennyire lenne az ő feladatuk a pozitív példamutatás. A kutatás azt bizonyítja, hogy a szülő sportolással kapcsolatos attitűdjei meghatározzák a gyerek sportolással kapcsolatos attitűdjének kialakulását, illetve a szülők példája befolyásolja a gyerekek sporttevékenységét.

Balažević Éva cikke azzal foglalkozik, hogy az általános iskolás gyerekek zenei érdeklődésének fejlesztésében milyen szerep jut a személyes és szociális tényezőknek.

Huszár Elvira, a Kodály-módszer kitűnő ismerője ezúttal is Kodállal foglalkozik. A *Kodály vagy Orff? Orff és Kodály* című dolgozatában arról ír, hogy amíg a Kodály-koncepció már nem kísérlet, ez már világszerte kipróbált, elfogadott, következetes és egységes zenetanítási módszer, amely elvezet az óvodáskortól egészen a felsőoktatásig, addig Orff esetében nem kidolgozott módszerről van szó. A tanárképzésben sem kizárólagosan követendő mintát akar adni a tanárjelölteknek, hanem felébreszteni bennük saját zenei kreativitásukat – ezzel megadva nekik a kísérletezés örömét és szabadságát. Arról viszont nem esik szó, hogy vajon a tanítókat ki irányítja ebben a kísérletezésben. A szerző véleménye szerint ez aligha megvalósítható feladat. Tanítóinknak útmutatásra van szükségük, semmiképpen sem zavarhatjuk bele őket ebbe a szabadúszó próbálkozásba!

A 2014-es *Módszertani Közlönyben* egy könyvismertető is helyet kapott. Sanja Španja (eszéki BTK) Vlatka Domović, Siegfried Gerhman, Jürgen Helmchen, Marianne Krüger-Potratz, Ana Petravić (edit.): *Europsko obrazovanje učitelja i nastavnika – na putu prema novom obrazovnom cilju* könyvét mutatja be. Ez a kiadvány a tanítók és tanárok európai képzéséről, illetve új oktatási célok megfogalmazásáról szól.

Befejezésül meg kell említeni, hogy a közlőny hét tehetséges tanítóképzős hallgató munkáját is közli. Ezek: Kiss Krisztina: *A szülők és gyerekek sportolási szokásainak összefüggései*; Máriás Krisztina, Bozsóki Anasztázia: *A környezetismeret foglalkozásokon használt munkaformák*; Molnár Gábor Andrea, Szabó Henrietta: *Társadalmi környezetben megtartott környezetismeret foglalkozás*; Rózsa Ramóna, Szalma Izabella: *Gyakorlati tapasztalatok a taneszközök alkalmazásával kapcsolatban*.

A gazdag, témákban igen változatos *Módszertani Közlöny* a módszertan szakos tanárok, gyakorló pedagógusok és a leendő tanítók és óvónők számára is számtalan új ismeretet tartalmaz.